

Posudek vedoucí bakalářské práce Anety Králové Lesné
„Perfektum latinských sloves *prandere* a *cenare*“
předkládané v roce 2021 v Ústavu řeckých a latinských studií

I. Stručná charakteristika práce

Latinská slovesa *prandere* a *cenare* (v přibližných překladech ‚obědvat‘ a ‚večeřet‘) tvoří participia na *-tus* s významem ‚naobědvaný‘, resp. ‚navečeřený‘. Jejich význam je tak v latinských gramatikách hodnocen jako „aktivní“ (= ‚kdo se naobědval/navečeřel‘), a jako takový tedy nestandardní, neboť prototypická latinská participia na *-tus* jsou předčasná a pasivní (v daném případě by jako standardní byl vnímán význam ‚co bylo při obědě/večeři snědono‘). Participia na *-tus* jsou v latině zároveň součástí tvarů pasivního perfekta. Předložená bakalářská práce si proto klade otázku, zda se ve významu perfekta u sloves *prandere* a *cenare* používá výhradně aktivní *prandi/cenavi*, nebo rovněž *pransus sum/cenatus sum*, případně jaký je mezi těmito tvary rozdíl.

Teoretická část práce, která následuje po velmi stručném „Úvodu“, shrnuje různé aspekty, které je třeba vzít v potaz před praktickou analýzou, která je následně obsahem 3. části práce. Nejprve (2.1.1) je zpracován přehled indicií, které lze k tématu nalézt u antických gramatiků. Zde se nachází samotné jádro problému, neboť informace v těchto textech obsažené nejsou konzistentní. Další podkapitola (2.1.2) shrnuje, co uvádějí k tématu moderní latinské gramatiky. Následuje stručná kapitola (2.2) věnovaná kategorii rodu a vidu v praindoevropštině a v klasické latině a tomu, jak se tyto kategorie odrážejí jednak v určitých slovesných tvarech, jednak konkrétně v participiu **-tō-* > lat. *-tus*; tato kapitola má sloužit jako podklad k odpovědi, zda to, co vyplývá z praktické analýzy latinských tvarů, je pozůstatkem staršího stavu, nebo naopak latinskou inovací. Do této kapitoly je zapuštěna podkapitola 2.2.1.3, která shrnuje Vendlerovu teorii aspektových tříd, tedy základ toho, jak se ke kategorii aspektu přistupuje dnes (= aspekt jakožto charakteristika celé predikace, nikoli samotného slovesného tvaru). Smyslem této podkapitoly je opět připravit půdu pro praktickou analýzu, zde konkrétně pro sledování, zda nemůže být mezi tvary typu *cenavi* a *cenatus sum* rozdíl v aspektu.

V praktické části (3.) je provedena analýza příslušných latinských tvarů vyskytujících se v literárních textech. Excerptovány byly všechny texty zařazené do databáze *Bibliotheca Teubneriana Latina III* od počátků latinské literární produkce až do 5. stol. po Kr. V první fázi autorka zvláště analyzovala všechny tvary vyskytující se u Cicerona (3.1) a na základě toho formulovala určité dílčí závěry, které pak v kapitole 3.2 konfrontovala s výskyty u ostatních autorů. Zde jsou explicitně uvedeny už jen ty výskyty sledovaných tvarů, které jsou se závěry vyplývajícími z práce s ciceronským minikorpusem v rozporu nebo jsou navíc. (Domnívám se, že zde chybí analýza spojení *cenatas noctes*, Plaut. *Truc.* 279, které je jednou zmíněno v úvodu.)

V extrémně stručném „Závěru“ pak autorka shrnuje, že normálním tvarem perfekta je – v rozporu s tvrzením Gelliiovým – zjevně typ *cenavi/prandi*; užití typu *cenatus/pransus sum* je zcela ojedinělé a v zásadě se objevuje jen v neosobním pasivu; tvary *cenatus/pransus* se používají pouze v participiálních konstrukcích, přičemž fakt, že nemají pasivní význam, je zcela

přirozený a nelze jej vzhledem k charakteristikám příslušných sloves chápat jako výjimku, jak uvádějí všechny moderní latinské gramatiky.

II. Poznámky ke genezi práce

Nápad zpracovat v bakalářské práci toto téma vzešel od autorky samé a domnívám se, že šlo o volbu velice šťastnou. Toto téma dosud nebylo v latinistické sekundární literatuře přímo zpracováno. Četnost sledovaných tvarů v textech není příliš vysoká – bylo tedy možné provést úplnou excerpci a jejich analýzou dospět ke konečné odpovědi na položenou otázku. Na základě této bakalářské práce je tedy nyní možné navrhnout úpravu formulací, které se po stovky let opakují v gramatikách latiny. Zároveň se autorka práce při jejím psaní seznámila se základními indoevropskými i obecnělingvistickými přístupy ke kategorii aspektu i slovesného rodu.

Seznam sekundární literatury, s níž autorka pracovala, se může jevit na první pohled jako krátký, z pohledu školitelky je ale pro danou bakalářskou práci zcela dostatečný. Partikulární latinistické práce k tématu, nakolik je nám známo, neexistují, a jediným přímým zdrojem tak byly základní latinské gramatiky. Relevantních indoevropských a obecnělingvistických textů samozřejmě existuje velké množství, pro potřeby této práce je však – domnívám se – nebylo nutné jednotlivě studovat. Základní informace k přechodu mezi praindoevropským a latinským slovesným systémem čerpala autorka zejména z přehledové publikace Ph. Baldiho. Sama si je dobře vědoma, že za normálních okolností by bylo nutné jít více ke zdrojům citovaných teorií; v mimořádné situaci, kdy byl kvůli pandemii výrazně ztížen přístup do knihoven, a také s ohledem na postavení dané části v rámci celé práce (a zároveň s vědomím školitelky, že je zpracování v Baldiho příručce i v dalších základních indoevropských příručkách, se kterými autorka pracovala, kvalitní), byl však tento postup rozumný.

III. Zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Každá bakalářská práce má dvě složky, které je vhodné hodnotit odděleně. Tou první je, zda autor/ka látku dobře pochopil/a, použil/a efektivní metody a dospěl/a ke správným závěrům. V tomto pohledu nemám předložené práci téměř co vytknout. Autorka vykazuje opravdu mimořádnou schopnost mentálního zpracování i velmi složité látky; za celou dobu se nestalo, že by z její strany bylo něco ze sekundární literatury chybně pochopeno, dezinterpretováno apod. (V této souvislosti je třeba vyzdvihnout i její vynikající jazykovou vybavenost.) Vždy se v látce dobře orientovala, v každém kroku chápala, proč se zabývá konkrétní otázkou, čemu má odpověď na ni přispět v rámci celku práce a jaké vztahy mají jednotlivé studované otázky mezi sebou navzájem. (Drobné pochybnosti v tomto směru mám jen na dvou místech na str. 27: a) Jak je míněno tvrzení, že participia měla „intransitivní a pasivní funkci“?, b) Co je míněno poznámkou, že „tato participia se vyznačují tím, že vznikla adjektivální derivací“, a jakou relevanci má tato poznámka pro řešení problémů?)

Druhá složka práce, již je schopnost předat nabyté vědomosti druhým, je už problematičtější. Autorka zcela pregnantně formuluje, její tendence k maximální úspornosti vyjadřování jde však často, domnívám se, za hranu toho, co může čtenář neorientovaný tak

dobře v problematice jako samotná autorka ještě vnímat. Co je ale závažnější nedostatek, je, že autorka často ponechává na čtenáři, aby interpretaci jednotlivých textů vlastně provedl sám – zdá se jí natolik průhledná a jednoduchá, že ji nepovažuje za nutné explicitně uvádět. Pro čtenáře to tak však v žádném případě nemusí platit. Příkladem takového postupu je např. podkapitola věnovaná Priscianovi (2.1.1.2.11), který se sledované problematice dotýká na deseti místech. V bakalářské práci jsou všechna místa uvedena pod sebou v pořadí, v jakém se vyskytují v Priscianově gramatice, a to sice s překlady, ale bez jakýchkoli dalších komentářů. Až po celém tomto delším seznamu následuje jediný krátký shrnující odstavec, v němž autorka pouze konstatuje, že Priscianus není ve svých hodnoceních konzistentní. Autorka tedy nechává na čtenáři samém, aby si – byť s pomocí překladů – sám jednotlivé úseky interpretoval, sám si je uspořádal do nějakého systému, podržel vše v paměti, a až na samém konci svá vlastní zjištění konfrontoval s těmi, ke kterým (zřejmě podobnou metodou) dospěla autorka sama. I samotný shrnující odstavec by měl být mnohem explicitnější – mělo by být jednoznačně uvedeno, co je v rozporu s čím a jaké otázky to vyvolává.

V překladech, celkově výborných, autorka rovněž ponechává zcela bez komentáře místa, která musí být nutně pro čtenáře matoucí; domnívám se, že je to opět dáno snahou o maximální úspornost a úzkostlivé držení se tématu, které je obecně chvályhodné (a častěji býváme ve studentských pracích svědky spíše opaku – nežádoucí rozbíhavosti), nicméně nesmí překročit určitou míru. Tu je třeba hledat a je určitě dobré dát na názor prvního čtenáře, např. redaktora, v tomto případě školitelky. Pro příklad, mezi zmíněnými úseky z Prisciana by dle mého názoru čtenář ocenil pomoc s pochopením výrazů „nepostrádají výše zmíněné pády“ nebo „pojí se jen s němými zvířaty“ (obojí na str. 15).

V následujícím přehledu uvádím příklady míst z praktické, třetí části, v nichž je rovněž ponecháno příliš mnoho na interpretaci čtenáře. Zdaleka nejde o přehled vyčerpávající. Zdůrazňuji, že jako školitelka vím, že autorka sama pro sebe (správnou) interpretaci provedla, nicméně – zřejmě s přesvědčením, že jiná interpretace ani není možná a čtenář k ní automaticky dojde sám – ji v textu explicitně neuvádí.

- str. 35: U prvního analyzovaného úseku by bylo třeba dovysvětlit tvrzení, že se jedná o „atelickou dynamickou situaci“. Chápe autorka popisovaný děj jako jednorázové, nebo opakované večeření? Lze to z textu samého nějak poznat? Byl by pak v zařazení do aspektové třídy nějaký rozdíl? Proč nehodnotíme spojení *si cenavit* jako „předčasné“, na rozdíl třeba od *cum cenavisset*? – Toto je jen ukázka otázek, které napadají čtenáře při čtení textu; jsem si jistá, že autorka sama si je kladla také a umí na ně odpovědět, ale bohužel čtenáři nedá do svých myšlenkových pochodů nahlédnout a napíše jen krátké – zřejmě správné – tvrzení, kterému musí čtenář zkrátka uvěřit. (Podobnou podrobnější analýzu není třeba provádět u každého jednotlivého úseku zvlášť, ale je nutná vždy alespoň jednou, aby bylo u dalších úseků dané sekce možné se k ní vztahovat.)
- str. 36: Tři zde uvedené úseky z Cic. *fin.* (a jeden uvedený v oddíle věnovanému imperfektu) tvoří jeden souvislý text; toto by mělo být čtenáři sděleno a měl by být osvětlen celkový smysl tohoto textu. Jinak čtenář nemusí „uvěřit“ tomu, že je zde správné přeložit infinitivy *cenasse* jako ‚večeřet‘, a ne ‚navečeřet se‘. (Proč by se někdo nemohl ‚příjemně/dobře navečeřet‘? Příslopečné určení by se pak mohlo pojit i k výsledku děje, ne k jeho průběhu. Jen celkový smysl tohoto úseku prokáže, že o to

zde nejde, že se skutečně jedná o *activity* a nefunguje zde stejný typ předčasnosti jako v případě spojení *cum cenavisset*.)

- str. 51nn. – kap. 3.2.1.4: Autorka čtenáři nevysvětluje, proč je vůbec relevantní příslovečná určení sledovat – pouze bez komentáře vypisuje vyexcerpovaná místa.
- str. 52 nahoře (komentář k Sall. *Iug.* 106,4): Tvzení, že spojení *cenatos esse* zde nepředstavuje infinitiv perfekta, ale participium ve spojení s plnovýznamovým slovesem *esse*, je třeba vyargumentovat, nikoli jen konstatovat a očekávat, že čtenář automaticky uvěří, nebo sám dojde k témuž názoru. (Osobně považuji tuto interpretaci za spornou: spojení *cenatos esse in castris* chápu tak, že vojáci měli ‚večeřet v táboře‘, nikoli že ‚navečeření vojáci měli být v táboře‘.)

Metoda výkladu, kterou autorka volí (dílčí výčty s žádnými, nebo jen velmi stručnými a často stereotypními komentáři, následované opět velmi stručnými shrnujícími komentáři, které nikdy nesahají za hranice dané kapitoly), sice není příliš čtenářsky přátelská, byla by ale zcela přijatelná v případě, kdyby byla celá práce zakončena obsáhlým závěrem, který by všechna zjištění jednou společně přehledně shrnul a jednotlivé části práce usouvstažnil. Tak tomu ale v této bakalářské práci bohužel není. „Závěr“ (kap. 4) tvoří pouhé dva odstavce. Se zněním prvního odstavce lze ještě souhlasit, ale druhý odstavec jako závěr celé práce naprosto nemůže dostačovat. Zejména k teoreticky nejzajímavější otázce aspektu a předčasnosti se zde nedozvíme vůbec nic. Málo vypovídající „Závěr“ tak považuji za nejslabší prvek této bakalářské práce.

IV. Konkrétní podněty k obhajobě

Některé z otázek, které bych ráda v práci, ideálně právě v „Závěru“, viděla explicitně zodpovězené a autorka práce by se k nim mohla vyjádřit během obhajoby, uvádím zde:

- 1) Má autorka nějakou hypotézu pro fakt, že prakticky jediné výskyty tvarů typu *cenatus sum* jsou v neosobním pasivu? Má neosobní pasivum nějakou specifickou charakteristiku z hlediska aspektu?
- 2) Lze v latinských perfektních tvarech daných sloves (včetně participií), tak jak jsou dochovány v textech, nějak identifikovat starší rozdíl mezi perfektem a aoristem? Lze o některých tvarech nebo jejich užitích jednoznačně říci, že jsou nástupci původního perfekta, a o jiných, že jsou nástupci aoristu?
- 3) Dokázala by autorka nějak definovat rozdíl mezi „předčasností“ v případě vedlejších časových vět a participií (*cum cenavisset*, *cenatus*) a infinitivních vazeb (*cenavisse*)?

Zbyde-li čas, mohla by se autorka vyjádřit ještě k těmto otázkám:

- 4) Poslední odstavec na str. 34 přináší tvrzení o příslovečných určeních, která se vztahují ke konkrétnímu okamžiku děje a netrvají po celou dobu děje slovesa – mohla by je autorka demonstrovat na příkladech?

- 5) Formulace „je nicméně poměrně časté“ v samotném závěru podkapitolky 3.2.1.2 je velice vágní; dokázala by autorka být konkrétnější?

V. Závěrečné zhodnocení

Předložená bakalářská práce A. Králové Lesné představuje zcela originální příspěvek do mozaiky poznání latinského slovesného systému. Přináší nové pojetí jedné partikulární otázky, sice drobné, ale chybně reflektované v prakticky všech běžně užívaných latinských gramatikách – v tomto smyslu je tedy bakalářská práce mimořádně cenná. Formální úroveň práce je vynikající. Na čem však bude muset autorka do budoucna ještě pracovat, je schopnost výsledky své práce adekvátně sdělit čtenářům. Samotný text práce je příliš stručný, autorka si své interpretace ponechává pro sebe a uvádí jen velice krátká a autoritativní shrnutí. Málokdy explicitně argumentuje a příliš se spoléhá na to, že jakýkoli čtenář bude automaticky interpretovat stejně. Jako školitelka, která viděla práci v mnoha fázích vývoje, mohu ovšem potvrdit, že už i v tomto ohledu dosáhla autorka určitého pokroku: v počátečních fázích byly autorčiny formulace ještě o poznání stručnější.

Práce A. Králové Lesné splňuje požadavky kladené na bakalářské práce řešené na FF UK, a proto ji doporučuji k obhajobě. Bývala bych ráda navrhla před obhajobou nejlepší možné hodnocení, ale vzhledem k výše popsáným problematickým aspektům práce tak učinit nemohu a navrhuji předběžně hodnocení *velmi dobře*, které může být pochopitelně ještě změněno na základě obhajoby.

8. června 2021

doc. Lucie Pultrová, Ph.D.